

Üniversite Öğrencilerinin Organ Bağışı İle İlgili Bilgi, Tutum Ve Davranış Düzeyleri: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümü Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma ¹

Abdullah SOYSAL

Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Sağlık Yönetimi Bölümü, asoysal2005@hotmail.com
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-6411-4988>

Necibe KAYA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans Öğrencisi, n.kayafiliz@gmail.com
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-0521-6068>

Öz

Bu çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümü öğrencilerinin Organ Bağışı Bilgi, Tutum ve Davranış Düzeylerini (BTDD) belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini basit rastgele örneklem seçimi yöntemiyle seçilen 118 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Doğan (2009) tarafından geliştirilen Organ Bağışı Bilgi, Tutum ve Davranış Düzeyi Ölçeği kullanılmış ve Cronbach's Alpha katsayısı 0.71 olarak bulunmuştur. Verilerin değerlendirilmesinde sayı-yüzdeler hesaplama, ortalama, t testi, tek yönlü varyans analizi ve ki-kare testi kullanılmıştır. Çalışmada demografik değişkenlerden katılımcıların sınıf düzeyi, cinsiyet, yaş, yaşadığı yer, mezun olduğu lise ve yaşadığı bölge ile BTDD ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Araştırmada öğrencilerin; % 94,9'unun organlarını bağışlamadığı, % 83,1'inin organ bağışı hakkında olumlu bir yaklaşım gösterdiği, % 55,1'inin organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığını bilmediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Organ, Organ Bağışı, Organ Nakli, Üniversite Öğrencileri, Bilgi Düzeyi.

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 14.02.2019 / 14.05.2019

Künye Bilgisi: Soysal, A., Kaya, N. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Organ Bağışı İle İlgili Bilgi, Tutum Ve Davranış Düzeyleri: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümü Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (2), 717-743. DOI: 10.33437/ksusbd.527548

**Related To Organ Donation Of University Students Knowledge,
Attitude And Behavior Levels: A Research On The Students Of The
Department Of Health Management In Kahramanmaras Sutcu
Imam Univesity**

Abstract

This research has been done to test the level of Kahramanmaras Sutcu Imam University Health management department students' knowledge, attitude and behavior for organ donation. Research sample has formed by 118 students which has chosen by simple random sampling method. Cronbach's Alpha index of this research of is 0.71. The organ donation knowledge, attitude and behave scale used which has developed by Dogan in 2009 as data collection tool. At the assessment of the data has been used number percentage calculation, avarage, t-test, one-way analysis of variance and Chi -square test. According the test there is no statistical difference of the between OBTD scale with demographic(participants' gender, class level, age, living place and area of residence) variables . Following the searches 94.9% of the students do not donate their organ, 83.1% of the participants are show a positive approach for organ donation. 92.4% states that participants don't have any organ donating relatives. Reserch shows that 55.1% of the students don't know how and where are to donate the organ.

Keywords: Organ, Organ Donation, Organ Transplantation, University Students, Knowledge Level.

1.GİRİŞ

Organ bağışısı bir kişinin hayatta iken kendi özgür iradesi ile organlarını başka hastaların tedavisi için kullanmasına izin vermesi ve bunu belgelendirmesidir (Kaça vd., 2009:79).Organ nakli ise vücutta görevini herhangi bir nedenle yapamayan bir organ ya da dokunun işlev görebilen bir organ ve doku ile cerrahi olarak yer değiştirmesi işlemi (Tomur, 2015:3) olarak tanımlanmaktadır. Organ bağışlamak tam anlamıyla kişinin iradesiyle ve gönüllü biçimde yapılan insani bir davranıştır (Gürkan, 2018:3). Organ bağışısı ve organ nakli birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün olmayan iç içe geçmiş iki kavram olup, bu anlamda organ bağışısı olmaksızın organ naklinin gerçekleştirilmesi de düşünülemez (Parlak, 2009: 191).

Günümüzde yalnızca organ ve doku nakliyle tedavisi mümkün hastaların sayısı giderek artmaktadır.Bu hastaların tedavisi için organ nakli bazen en iyi bazen de tek tedavi yöntemi olarak önemini korumaktadır. Organ nakli için gerekli organa ulaşımında çeşitli engeller çıkmakta ve bu durum organ temini ile ihtiyacı arasında ters bir orantı oluşturmaktadır. Tedavisi sadece organ ve doku

nakli ile mümkün olan hastalıklar tüm dünyada olduğu gibi ülkemizin de en önemli sağlık sorunlarının başında yer almaktadır. Başka ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de çok sayıda hasta organ nakli için sırada beklemekte, ancak temin edilen organ sayısı çok yetersiz kalmaktadır. Bunun sonucunda da birçok hasta yaşamını yitirebilmektedir (Tepehan, 2012:1).

Toplumların eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik yapısı, ahlaki, kültürel ve dini yapısı organ bağıışı konusunda son derece etkilidir. Konuya ilişkin etik dışı bir durum söz konusu olmamasına rağmen, toplumların yanlış inanış ve yersiz korkularından kaynaklanan ön yargıları ve bilinçsiz davranışları organ bağıışını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu olumsuz yargıların ana kaynağının tespit edilmesi için harekete geçilip konuya ilişkin eğitimler verilmeli ve toplumda gerekli bilinç oluşturulmalıdır (Gürkan, 2018:4). Organ bağıışında insan çok önemli bir faktör olup, insanların yaşadığı toplumun özellikleri dikkate alınarak organ bağıışı konusunda bilinçlenmelerini sağlayacak çalışmalar planlanmalıdır (www.onkod.org, 2018).

Dünyada ve ülkemizde organ nakline ilişkin din ve etik kurallar göz önüne alınıp çeşitli yasal düzenlemelerle daha adil ve doğru uygulamalar yapıldığı söylenebilir. Fakat bu düzenlemelere rağmen organ bekleyen hasta sayısı her geçen gün artmakta ve ülkelerde organ nakli yetersizliği devam etmektedir (Demircioğlu, 2011:3).

Bu çalışma KSÜ Sağlık Yönetimi Bölümü öğrencilerinin organ bağıışı hakkındaki bilgi, tutum ve davranışlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın teorik kısmında organ bağıışı ile ilgili literatür bilgilerine, araştırma kısmında ise araştırmanın yöntemi, bulgular, tartışma, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2.ORGAN BAĞIŞI KAVRAMI VE ÖNEMİ

Organ bağıışı, bir kimsenin hayatta iken serbest iradesi ile yaşadığı süre içinde veya tıbben yaşamı sona erdikten sonra organlarının başka hastaların tedavisi için kullanılmasına izin vermesidir (Acar,2007:18).Organ bağıışının sonucu organ naklidir. Organ bağıışı ile organ nakli birbirlerini tamamlamaktadır. Bu anlamda organ nakli, canlı hücre, dokuya da organların bir canlıdan bir başka canlıya veya aynı canlının bir bölgesinden bir başka bölgesine nakledilmesi (MEB, 2013: 16)ya da ölüden alınan sağlam bir doku veya organın nakledilmesi olarak tanımlanmaktadır (Cillimoğlu, 2015: 2). Kadavra vericili transplantasyonlarda ise organları alınan kişinin beyin ölümü gerçekleşmiştir. Beyin hasarı gelişmiş olan hastalar organ bağıışında buldukları takdirde bunlar kadavra donör olarak isimlendirilmektedir. Uygun olan organlar alınarak, uygun hastalara nakledilir (Kara ve diğerleri, 2012: 33-39; www.hayatbagış.org, 2018). Bu işlem,

günümüzde birçok kronik organ hastalıklarında uygulanan rutin, geçerli ve ileri bir tedavi yöntemi olarak kabul görmektedir (Yeter ve Demirtaş, 2018).

Organ naklinin amacı, organ yetmezliği nedeniyle yaşam kalitesi düşmüş veya yaşamın sonuna gelmiş hastaların hayatını kurtarmak, yaşam süresini ve kalitesini arttırmaktır (www.sağlık.gov.tr, 2018). Her ölen kişinin organı, organ bağışısı için uygun olmadığı için organ bağışısında kullanılamaz. Beyin (tıbbi) ölümü olan ve hastane şartlarında ölen kişilerin organları, ilgili uzmanların beyin ölümü tanısı koyması ve ailesinin izin vermesiyle nakil yapılabilir (Bozoklar, 2011: 38-40). Tıbbi (beyin) ölüm kararını, ülkemizde 2238 sayılı yasa gereği 4 kişilik hekimler kurulu oybirliği ile vermektedir (Gülay, 1996: 42-44).

Görevini yapamayan ve bedene zararlı hale gelen bir organın, tedâvi gayesiyle yaşayan bir kimsenin sağlam ve aynı görevi üstlenecek bir organı ile değiştirilebilmesi ancak organ veren kimsenin sağlığının bozulmasına neden olmayacak veya kendi hayatını riske sokmayacak durumlarda çift organlarından birinin veya pankreas gibi tek organdan bir parçanın alınması ile mümkün olabilmektedir. Kalp gibi vücutta tek olan ve hayat için kesin olarak gerekli olan, bağışlandığında kişinin ölümüne neden olabilecek hayati organların nakli söz konusu olamaz. Zira böyle bir organı bağışlamak kişinin kendi ölümüne neden olacaktır. Halbuki kişinin kendisini öldürmesi veya başkasının kendisini öldürmesine izin vermesi mantıklı ve uygun olmayacağı ifade edilebilir (Acar, 2007:18).

2238 sayılı "Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli" hakkındaki kanunda; '18 yaşından büyük ve akli dengesi yerinde olan herkes organlarının tamamını veya bir bölümünü bağışlayabilir.' denmektedir. Bu kapsamda belirtilen özellikleri taşıyan ve organ bağışlamayı düşünen bir kişi Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu "Organ Bağış Senedini" doldurmak durumundadır (Yeter ve Demirtaş, 2018). Bağış yapılırken, senedin üzerine bağış yapılacak olan organların işaretlenmesi kişisel tercihlere göre değişebilir. "Kart üzerinde böbrek, karaciğer, pankreas, kalp, akciğer, kornea gibi organların isimleri işaretlenerek sadece o organlar tercih edilebileceği gibi hepsi seçeneği de işaretlenerek kalp kapağı ve deri gibi dokuların da tamamı bağışlanabilir". Organ bağışlamaktan vazgeçen kişilerin bu yeni kararını ailesi ile paylaşması ve organ bağış kartının imha etmesi yeterlidir.

Alınan organlar, organ bekleme listesinde bulunan kişilerden en uygun olanına nakledilmektedir. Bu uygunluğun saptanabilmesi koordinatörler aracılığıyla iletişim kurulduktan sonra kan grubu ve doku uyumuna bağlıdır (Tokalak, 2004: 1-6). Organ naklinin gerçekleşebilmesi için iki önemli unsur bulunmaktadır (Tomur, 2015:13):Birincisi, yoğun bakım şartlarında cihaza bağlı iken beyin ölümünün gerçekleşmesi ve bu durumun beyin ölümü ekibi tarafından

gerekli testler yapılarak tutanak altına alınması, ikincisi ise, beyin ölümü tespit edilen bireyin birinci dereceden akrabaları ile aile görüşmesi yapılması ve olumlu cevabının yazılı beyanıdır.

Organ alım işlemleri, Sağlık Bakanlığı, SSK ve Üniversite Hastanelerinin Organ Nakil Merkezlerinde konunun uzmanları olan hekimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bağıışta bulunan kişinin bağıış belgesini bir kimlik gibi sürekli yanında bulundurması ve konuya ilişkin yakınlarını bilgilendirmesi gerekmektedir (gencdiyaliz.blogcu.com, 2018). Tüm bunların yanı sıra tıbbi şartların da sağlanması gerekmektedir.

Organ bağıışı insani bir eylemdir. Yapılan bağıışlar sayesinde insanlara bir hayat hediye edilebilir ve ayrıca diğer insanları da organ bağıışı konusunda teşvik edilebilir (www.eokul-meb.com, 2018). Bir kişi organlarını bağıışlayarak birçok insana yaşama şansı verebilir. Organ bağıışı; Sağlık müdürlüklerinde, hastanelerde, Emniyet müdürlüklerinde (ehliyet alımı sırasında), organ nakli yapan merkezlerde, organ nakli ile ilgilenen vakıf, dernek vb. kuruluşlarda yapılabilmektedir (Yeter ve Demirtaş, 2018; haydarpasanumune.gov.tr, 2018).

Ülkemizde 1979 tarihine kadar organ nakli konusundaki kurallar, meslek örgütlerince belirlenerek uygulanmaktaydı. 1979 yılında pek çok ülkeden önce Türkiye’de hukuki bir düzenlemeyle tedavi, teşhis ve bilimsel amaçlarla yaşayan kişilerden, ölümlerden, kadavralardan organ ve doku naklinin şartlarını düzenleyen 2238 Sayılı “Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Organ ve dokunun rızaya dayalı olarak nakli, 2238 Sayılı Kanunda öngörülen usullere uygun şekilde gerçekleştirilebilir. Sağlık Bakanlığı 2001 yılında Türkiye’deki nakil aktivitelerini düzenlemek, özellikle cansız vericili organ bağıışını artırmak ve dağıtımını sağlamak amacıyla Ulusal Koordinasyon Merkezini kurmuştur (Tay, 2016: 107-108). TCK’nin 91. maddesinde, ilgilinin veya yakınlarının bilgisi, rızası dışında ya da ölüden organ veya doku alınması, saklanması ticaretinin yapılması suç sayılmıştır (Gökçen ve Balcı, 2013:2).

Organ bağıışına kişilerin bakışının belirlendiği araştırmalarda kişilerin organ bağıışına karşı olmaları genellikle dinsel inançlara bağlanmaktadır. Oysa çok az sayıda dinin temel ilkeleri organ bağıışına izin vermemektedir. Çoğunlukla bu durumun nedeni genellikle kültürel ve organ bağıışını olumsuz yönde etkileyen bu kültürel değerler dinsel değerlerden ayırt edilmelidir (Dontlu, 2004: 69-76). Ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu 1980 yılında 396 sayılı kararı ile organ naklinin caiz olduğunu bildirmiştir. Kuran-ı Kerim’de Maide suresi 32. Ayet “...Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.” şeklindedir (www.diyamet.gov.tr, 2018; Düzenli, 2005: 125-130). Bu anlamda alternatifsiz bir tedavi yöntemi olduğu sürece hayatta olan bir insanın kendi rızası dahilinde, yaşadığı sürece, ihtiyacı olan bir kimseye böbrek

vb. gibi kendi hayatını tehlikeye atmayacak, o anda ve ondan sonraki hayatında kendisine zarar vermeyecek herhangi bir organını bağışlaması mümkündür. Çünkü kişi kendi organları üzerinde hak sahibidir. Kişinin kendi organları üzerinde hak sahibi olması, organlarını kullanma ve tasadduk etme hakkına, kısaca organları üzerinde tasarruf hak ve yetkisine sahip olması anlamına gelir (Acar, 2007:19).

Yaşam boyu kullandığımız organlarımızın, öldüğümüzde bambaşka belki de hiç tanımadığımız insanların yaşamalarına vesile olmak amacıyla kullanılması ve bu organlardan, bağışlayanların herhangi bir menfaat beklememesi, organ bağışını kavram olarak gerçek bir bağış ve aynı zamanda büyük bir insanlık örneği olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Kuran-ı Kerim ve sünnetin ortaya koyduğu temel prensiplerle, müçtehidler tarafından bunlara dayanılarak çıkarılan genel hükümler ve kaideler, tedavinin bir parçası olan organ naklinin caiz olduğunu göstermektedir (Acar, 2007:29). Bu anlamda organ bağışını dolayısıyla buna bağlı olarak organ naklini engelleyici olumsuz bir durumun söz konusu olmadığı ifade edilebilir.

Uluslararası Organ ve Doku Nakli (IRODaT) kayıtlarına göre, 2017 yılında kadavra organ bağışı milyonda kişi başına İspanya'da 46.9, Belçika'da 33.6, Fransa'da 26.8, İtalya'da 28.5, İran'da 11.4, Almanya'da 9.7, Rusya'da 3.9, Hindistan'da 0.8 olarak belirlenmiştir. Aynı kayıtlara göre canlıdan organ bağışı milyonda kişi başına Türkiye'de 47.5, Güney Kore'de 45.3, İsrail'de 27.3, ABD'de 19.2, Fransa'da 9.4, İspanya'da 7.6, İtalya'da 5.2, Rusya'da 2.3 olarak belirlenmiştir (www.irodat.org, 2018). Bir karşılaştırma yapma bağlamında 2007 yılında canlıdan organ bağışı milyonda kişi başı İspanya'da 3,6, Belçika'da 5,7, Fransa'da 4,0 İtalya'da 3,1 iken Türkiye'de 16,9 (Gürkan, 2018: 11) olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler değerlendirildiğinde Türkiye'nin canlıdan organ bağışı konusunda Avrupa ülkelerin oranla oldukça yüksek olduğu ifade edilebilir. Bu durum ise ülkemizde yapılan organ nakillerinin sağlıklı kişilerden alınan organlarla gerçekleştirilmesi, organ bağışına olan ihtiyacı daha çok artırdığını göstermektedir.

Organ bağışı ve nakli konusunda çalışan uzmanlar, organ nakli ameliyatı olmak için uygun organ bulunmasını bekleyen ve normal yaşamlarından, üretkenlikten uzak, yaşamlarını diyaliz makinelerine bağlı sürdürmek zorunda kalan hastaların sağlıklarına kavuşturulmalarının önemini vurgulamaktadırlar. Konunun uzmanları, diyaliz makinelerine bağlı olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışan ya da organ nakli olmayı bekleyen hastaların, ülke ekonomisine getirdiği trilyonları bulan sağlık giderlerinin de azaltılması için, yapılacak en önemli çalışmaların organ bağışının artırılması, kamuoyunun bu konu hakkında bilinçlendirilmesi olduğunu dile getirmektedir (Yeter ve Demirtaş, 2018).

1. LİTERATÜR TARAMASI

Gürkan (2018) tarafından İnönü, Cumhuriyet, Adıyaman ve Süleyman Demirel Üniversitelerinde öğrenim görmekte olan 478 fen bilgisi öğretmen adayına organ nakli ve bağışı konusundaki argümantasyon becerileri, epistemolojik inançları, konu ile ilgili alan bilgileri ve tutumlarının ne düzeyde olduğunu betimlemek ve bu değişkenlerin arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Araştırmada, organ nakli ve bağışı bilgi düzeyi ile organ nakli ve bağışına yönelik tutum değişkenlerinin doğrudan ya da dolaylı olarak fen bilgisi öğretmen adaylarının argümantasyon becerilerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Uzuntarla (2016), Ankara ilinde kız meslek lisesi 113 öğrenci üzerinde "Genç yaş grubunun organ bağışına yönelik düşünce ve bilgi düzeylerinin verilen eğitime göre karşılaştırılması" amacıyla bir çalışma yapmıştır. Çalışma sonucunda, organ bağışına yönelik sorulan tüm sorularda eğitim öncesi ve sonrası istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu, eğitim ile öğrencilerin bilgi eksikliğinin büyük ölçüde giderildiği bulunmuştur. Organ nakli olmayı bekleyen çok sayıda hasta olmasına rağmen organ temininde yaşanan yetersizlikler, organ bağışını gündeme getirmektedir. Bu kapsamda eğitim sürecinin başından itibaren müfredata bu içerikte konular eklenmesinin ve benzer toplumsal organizasyonlarla bilincin artırılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Yazıcı ve diğerleri (2015), hemşirelik bölümünde okuyan 352 öğrencinin organ nakli ve bağışı konusundaki bilgi ve düşüncelerini değerlendirilmesini amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Çalışma sonucunda, öğrencilerin %50,3'ü organlarını bağışlamayı düşünürken, sadece %9,9'unun organ bağış kartı olduğu saptanmıştır. Organ bağışı istediğinde ne yapması gerektiğini bilmeyenlerin oranı %30,1'dir. Ayrıca öğrencilerin %77'si öğrenimleri esnasında organ nakli ve bağışı ile ilgili verilen bilgileri yeterli bulmamaktadır. Bu araştırma sonuçları organ bağışı konusunda hemşirelik öğrencilerine öğrenimleri sırasında kapsamlı bilgi verilmesi ve konuya ilişkin farkındalığının artırılması gerektiğini göstermektedir.

Kavurmacı ve diğerleri (2014), Farklı fakültelerde eğitim gören üniversite öğrencilerinin organ bağışı ve nakli hakkındaki bilgi ve görüşlerini saptamak amacıyla Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %36,4'ünü sağlık bilimleri, %34,9'unu sosyal bilimler, %28,7'sini fen bilimleri bölümünde eğitim görmekte olup araştırma 921 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonucunda; öğrencilerin %47,8'inin organ bağışında bulunmayı düşündüğü, buna karşılık öğrencilerin sadece %4,2'sinin çalışma tarihine kadar organ bağışı beyanında buldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Öğrencilerin organ bağışı hakkında bilgi alma durumları

incelendiğinde sadece %42,5'inin organ nakli ve bağıışı hakkında bilgi aldığı ve öğrencilerin genel olarak organ nakli ve bağıışı hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin organ bağıışında bulunmama nedenleri araştırıldığında; %47,4'ünün vücut bütünlüğü bozulduğu ve %2,5'inin dini inançlarına ters düştüğü için organ bağıışında bulunmayı düşünmediği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin organ nakli ve bağıışı konusunda önemli ölçüde bilgi eksiği olduğu; organ bağıışı konusunda tutum ve davranışlarının farklı olduğu ve organ bağıışında bulunmak isteyen öğrencilerin çok azının organ bağıışında bulunduğu saptanmıştır. Sonuç olarak araştırmaya katılan öğrencilerin tutumları ve davranışlarının farklı olduğu yani tutumları olumlu iken organ bağıışlama davranışında bulunmadıkları belirtilmiştir.

Reville ve diğerleri (2013)Öğrenci Liderlik Modeli ile organ nakli ve bağıışı Konusunda eğitim programlarının desteklenmesine yönelik lise öğrencileriyle yürüttükleri çalışma, üç eğitim programını değerlendirmeyi, okulunda yönetim için en uygun programı seçmeyi, öğrencilerin okul yönetimi ve öğretmenleri ile koordinasyonunu sağlamayı, programın etkinliği için bir değerlendirme aracı uygulamayı ve sonuçları analiz etmeyi içermektedir. Program “Yaşamınızı paylaşın, kararınızı paylaşın” başlıklı bir video sunumundan, davetli konuşmacılar tarafından yürütülen konuşmalar ve bir eğitim değerlendirmesinden oluşmaktadır. Değerlendirme anketi 3 çoktan seçmeli ve 7 doğru/yanlış tipte maddelerden oluşmaktadır. Eğitim sonrasında öğrencilerin organ ve doku nakil durumlarını daha doğru sınıflandırdıkları ve öğrencilerin doğru-yanlış türü soruları doğru cevaplama oranlarının arttığı gözlemlenmiştir. Organ nakli ve bağıışı ile ilgili eğitim araştırmalarında öğrencilerin yer aldığı bu öğrenci işbirlikçi modelin, akranlarını hedefleyen eğitim programlarının etkinliğini teşvik etme ve maksimize etme potansiyeline sahip olduğu ve böyle uygulamaların eğitim ortamlarına entegre edilmesi gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

Tarhan ve diğerleri (2013), Araştırma kapsamına Yedikule Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde yatarak tedavi gören hastaların yakınlarından araştırmaya katılmayı kabul eden 206 kişi kişi üzerinde yapılmıştır. Hasta yakınlarının organ bağıışı ve nakli ile ilgili tutumları ve sosyal profilleri arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılmıştır. Çalışma kapsamına alınan hasta yakınlarının %88,3'ünün organlarını bağıışlamadığı, %45,6'sının organ bağıışının nereye yapıldığını bilmediği, %62,1'inin bu konuda bilgi sahibi olmadığı, %74'ünün organ bağıışını onayladığı saptandı. %40.8'i bir yakını yaşamı yitirdiğinde onun organlarını bağıışlama konusunda kararsız kalmışlardır. Erkek, bekâr, üniversite mezunu, işçi, ekonomik durumu yüksek, kronik hastalığı olmayan, haberleri takip eden, boş zamanlarını değerlendiren, evde kalabalık nüfusa sahip olmayan ve Ege Bölgesi'nden bireylerin organ bağıışı ve nakli ile ilgili olumlu tutuma sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Kadın, evli, okuma yazma

bilmeyen, ev hanımı, ekonomik durumu düşük, kronik hastalığı olan, haberleri takip etmeyen, boş zamanı olmayan, evde kalabalık nüfusa sahip olan ve Karadeniz Bölgesi'nden bireylerin olumsuz tutuma sahip olduğu saptanmıştır.

Cohen ve Hoffner (2012), tarafından Georgia State Üniversitesi'nde yapılan araştırmada, empatik kaygının bağış yapma isteğinin bir göstergesi olduğu kanıtlanmıştır. Ryckman ve diğerleri (2005) yaptıkları çalışmada, kayıtlı organ donörlerinin empati düzeyleri ile kayıt dışı olanlar ve organ durumları hakkında kararsız olanlar arasında fark olmadığı bulunmuştur. Araştırma sonuçları, sadece organ bağışı için onay alınmamasının empati düzeyine bağlı olduğunu göstermiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, potansiyel organ bağışçılarının sayısının artırılması için organ nakli konusunda verilecek bir eğitimin yanısıra, özellikle duygusal, bilişsel ve davranışsal olmak üzere empatinin geliştirilmesine yönelik eylemlerin faaliyete geçirilmesi önerilmiştir.

Rios ve diğerleri (2011), Organ nakli ve bağışı konusunda bir eğitim programı başlatılmasına yönelik ortaokul öğretmenlerinin değerlendirmelerini içeren çalışmalarında, İspanya'nın güneydoğusundaki 10 ortaokuldan rastgele seçilen 288 öğretmene organ nakli ve bağışı konusunda eğitim programının kabulü, bu programı kimin yürütmesi gerektiği ve organ nakli ve bağışı ile ilgili bazı psikososyal değişkenleri içeren bir anket uygulamışlardır. Ankete katılan öğretmenlerin 283'ü organ nakli ve bağışı konusunda bir eğitim programının gerekli olduğu şeklinde yanıt vermiştir. Cevap veren öğretmenlerin %22'si organ nakli ve bağışından ziyade daha önemli mevcut eğitimsel değerlendirmelerin olduğu, %20'si konuya şüpheyle yaklaşırken, %4'ü böyle bir programın yararlı olmayacağı yönünde fikirlerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%71) program yürütmek için Bölgesel Nakil Ekibi'nden bir çalışanın programı yürütmek için en iyi kişi olacağını, %18'i herhangi bir öğretmenin program yürütücüsü olması gerektiğini belirtmiştir. Geri kalan %9 öğretmen bu konuda kararsız kalmıştır. Çalışmada konuya karşı olumlu bir tutum sergileyen öğretmenler arasında organ nakli ve bağışı ile ilgili bir eğitim programının daha fazla kabul gördüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Şıpkın ve diğerleri (2010), Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi öğretim elemanlarının organ bağışına bakış açılarının incelenmesi üzerine bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada katılımcıların %72'si kadavra ve canlıdan organ bağışı alınabileceğini, %87,8'i kadavradan organ alınmasını olumlu ve yararlı bulduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %86,6'sının organ bağışında bulunmadıkları, %53,7'sinin ise organ bağışı yapmak istedikleri belirlenmiştir. Bağış yapmak istemeyenlerin %23,2'si sağlık personeline güvenmemektedir. Ailesinden bu konu hakkında destek alanların oranı %50'dir. Yakınlarına organ bağışı yapmak isteyenlerin oranı %89'dur. Organ bağışı hakkında eğitim almak isteyenlerin oranı %45,1'dir.

Katılımcıların %97,6'sına göre ülkemizde yeterli organ bağıışı yapılmamaktadır. Dini yönden organ bağıışını olumlu bulanların oranı%85,4'tür, %70,7'si dini inanışların yeterli organ bağıışını engellediğini belirtmişlerdir. Yaşarken bağıış yapmak isteyenlerin oranı %24,4'tür. Dini yönden organ naklinin sakıncalarının olduğunu düşünen, yaşarken organ nakli yapmak istemeyen akademisyenlerde bulunmaktadır.

Koçak ve diğlerleri (2010), Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin organ nakli ve bağıışı hakkındaki bilgi düzeylerinin araştırıldığı çalışmada, 171 öğrenciye "Organ Nakli ve Bağıışı Hakkında Bilgi Düzeyi ve Düşünceleri Değerlendirme Anketi" adlı 36 sorudan oluşan formlar dağıtılmış ve bu anket formlarını yanıtlamaları istenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin 78'i erkek, 93'ü kızdır ve 171 öğrenciden yalnızca üçünün organlarını bağıışladığı belirtilmiştir. Ayrıca çalışmada organlarını bağıışlamak isteyen öğrencilerin sayısının yüksek olmasına rağmen az sayıda öğrencinin organlarını bağıışladığı görülmüştür. Yapılan çalışmada, organ bağıışının artırılmasında öğretimin her kademesinde eğitim verilmesi ve organ bağıışı kampanyalarının artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin organ bağıışı hakkında bilgi düzeyleri 2. Sınıf öğrencilerinde %76,5, 5. sınıf öğrencilerinde %84,4 ve 6. sınıf öğrencilerinde %97,1 olarak bulunmuştur. Çalışmada öğrencilerin organ bağıışlarken ne yapmaları gerektiğini bilmelerine rağmen tutumlarının farklı olduğu, ayrıca daha çok aile bireylerinden birinin ihtiyacı olduğunda organlarını bağıışlayacakları sonucuna ulaşılmıştır.

Arslan ve diğlerleri (2016), Samsun Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Beyin Ölümü ve Organ Bağıışına Yönelik Bilgi ve Tutumlarına Eğitimin Etkisi konulu 2014- 2015 yılı Samsun Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü son sınıfta öğrenim görmekte olan 126 öğrenci üzerinde bir çalışma yapmışlardır. Araştırmada, öğrencilerin %45,3'ü daha önce beyin ölümü ve organ bağıışına yönelik özel bir eğitim almadıkları belirlenmiştir. Araştırmada öğrencilerine eğitim öncesi beyin ölümünü doğru tanımlama oranı % 41,6 iken eğitim sonrası bu oran %93,6 olarak tespit edilmiştir. Ön test verilerinde öğrencilerin % 7,4'inin organ bağıışında bulunmayı düşündüğü saptanırken bu oran eğitim sonrası % 68,5 tespit edilmiştir.

2. YÖNTEM

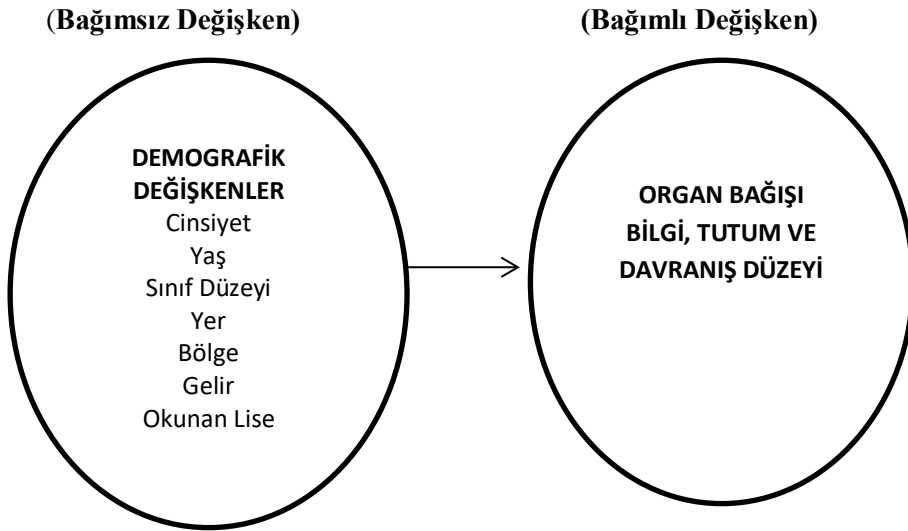
Bu araştırma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde (KSÜ) öğrenim görmekte olan Sağlık Yönetimi Bölümü öğrencileri üzerinde organ bağıışı konusunda bilgi, tutum ve davranışları belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmış ve tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma evrenini KSÜ'de öğrenim gören Sağlık Yönetimi Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Herhangi bir örneklem seçimi yapılmayarak araştırma evreninin tamamına ulaşılmaya

çalışmıştır. Araştırmada gerekli mercilerden izinler alındıktan sonra anket uygulaması ile katılımcılar üzerinde 03.12.2018-07.12.2018 tarihleri arasında katılımcılardan gönüllülük esas alınarak 118 öğrenciye ulaşılmıştır.

Veriler birebir görüşme yoluyla doldurulan anketlerden elde edilmiştir. Katılımcılardan 118 kişi soruların tamamını yanıtlayarak araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Veri toplamada; Doğan (2009) tarafından geliştirilen organ bağışı tutum ve davranış ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada 6 adet sosyo-demografik, 9 adet bilgi, 8 adet davranış ve 20 adet tutum sorusu içeren bir anketle çalışılmıştır. Öğrencilerden elde edilen veriler SPSS 21 paket programında değerlendirilmiştir. Araştırmada sıklık (n) ve yüzdelik (%) parametreler incelenmiştir. Sıklık ve yüzdelik öğrencilerin değerlendirilen özelliklerini sayısal olarak açıklamaktadır.

Organ bağışı tutum ölçeğinde kullanılacak analizlere karar verilmeden önce normallik testi uygulanmıştır. Verilerin normal dağılım gösterebilmeleri için Tabachnick&Fidell (2013)'e göre değişkenlerin -1,5 ile +1,5 arasında değerler almaları gerekmektedir. Yapılan normal dağılım analizi sonucunda değişkenlerin -1,5 ile +1,5 arasında değer aldıkları görülmüştür. Sonuçlar normal dağılım göstermiş ve parametrik analiz yöntemlerin uygulanmasına karar verilmiştir. Daha sonra ise güvenilirlik analizi yapılmış ve tutum ölçeğinin Cronbach Alpha değeri 0,710 olarak hesaplanmıştır. Verilerin istatistiksel analizinde sayı-yüzdelik hesaplama, t testi ve varyans analizinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Modeli

İlgili alan yazını dikkate alınarak araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiş ve test edilmiştir:

H1: Katılımcıların cinsiyetleri ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Katılımcıların yaş ortalaması ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Katılımcıların sınıf düzeyleri ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H4: Katılımcıların yaşadıkları yer ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H5: Katılımcıların yaşadıkları bölge ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H6: Katılımcıların gelir durumları ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H7: Katılımcıların okudukları lise ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

3. BULGULAR

Aşağıda Tablo 2'de katılımcıların demografik özellikleri verilmiştir. Bu verilere göre katılımcıların %71,2'si kadın, %28,8'i erkektir. Katılımcıları yaş ortalamasının %46,6'sı 17-20 yaş aralığında iken %53,4'ü 21-24 yaş aralığındadır. Öğrencilerin % 27,1'i birinci sınıf, % 22'si 2. sınıf, % 27,1'i 3. Sınıf ve %23,7'si dördüncü sınıftır. Öğrenci gelir düzeyi düşük olanlar %16,1, orta düzeyde olanlar %80,5, yüksek olanlar ise %3,4 oranındadır. Katılımcıların gelir durumu orta düzeydedir. Araştırmacıların mezun olmuş oldukları liselere bakıldığında Anadolu- Fen Lisesi'nden (%40,8) mezun olunan kişi sayısının daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Katılımcıların ailelerinin büyük çoğunluğu şehir merkezinde (%55) ikamet etmekte ve çoğunlukla Akdeniz Bölgesinde(%40) yaşamaktadır.

Aşağıdaki Tablo 1'de öğrencilerin organ bağıışı hakkındaki davranışlarını belirlemeye yönelik sorulara verilen yanıtların dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin % 94,9'u organlarını bağıışlamadığını belirtirken, % 5,1'i ise organlarını bağıışladığını belirtmişlerdir. Katılımcıların organ bağıışı hakkında % 83,1'inin olumlu bir yaklaşım gösterdikleri belirlenmiştir. Öğrenciler organ bağıışı hakkında olumlu bir yaklaşım

sergilemesine rağmen bağıışta bulunan kişi sayısı oldukça azdır. Katılımcıların % 92,4'ü organ bağıışlayan bir yakınının olmadığını, % 7,6'sının ise organ bağıışı bekleyen bir yakınının olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin % 55,1'i organ bağıışının nasıl ve nereye yapıldığını bilmediğini, % 44,9'u ise öğrencilerin organ bağıışının nasıl ve nereye yapıldığını bildiği edinilen bulgular arasındadır.

Öğrencilerin bir çift organlarından birinin nakli konusunda %79,7'sinin olumlu yaklaşım gösterdiği, %20,3'ünün ise olumlu yaklaşım göstermediği belirlenmiştir. Katılımcıların %83,9'u gerektiğinde bir başkasının çift organlarından birinin nakli ile yaşayabileceklerini belirtirken, %16,1'i ise yaşayamayacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılara yönetilen ifadelerde beyin ölümü gerçekleşen hastanın kurtulsa bile tekrar yaşama bağlanma konusundaki ifadeye %50,8'i katıldığını belirtirken, % 46,6'sının ise katılmadığı bulgulanmıştır. Öğrencilerin hastanın beyin ölümü gerçekleşmiş olsa bile organlarını bağıışlayıp başka hastaların hayatını kurtarma konusunda %81,4'ü onay vereceklerini beyan etmişlerdir. Bu oran bireylerin yaşama hakkına verilen önemi gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Öğrencilerin "Sizce karaciğerin bir kısmı organ nakliyle bir başkasına nakledilirse vericinin karaciğeri kendini tamamlar mı?" ifadesine %51,7'si tamamlayacağını, %40,7'si ise konu ile ilgili bilgisinin olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların bireylerin böbreklerinden birini bağıışlayıp tek böbrek ile yaşama durumları sorulduğunda %78'i tek böbrek ile bireyin yine yaşayabileceğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin doktorların verdikleri beyin ölümü kararları hakkında % 37,3'ü tereddütte olmadığını, % 16,1'i tereddütte olduğunu ve % 46,6'sının ise bazen tereddüt yaşadıkları tespit edilmiştir.

Aşağıda Tablo 1'de katılımcıların organ bağıışı hakkındaki davranışlarını belirten sorulara verilen yanıtların dağılımı verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Organ Bağıışı Hakkındaki Davranışlarını Belirten Sorulara Verilen Yanıtların Dağılımı

Organlarınızı bağıışladınız mı?	N	%
Evet	6	5,1
Hayır	112	94,9
Organ bağıışı hakkındaki düşünceniz.	N	%
Olumlu	98	83,1
Olumsuz	20	1
Organ bekleyen bir yakınınız var mı?	N	%
Evet	9	7,6
Hayır	109	92,4

Organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığını biliyor musunuz?	N	%
Evet	53	44,9
Hayır	65	55,1
Bir yakınınıza çift organlarınızdan birinin (böbrek, kornea vs.) nakli hakkındaki düşünceniz.	N	%
Olumlu	94	79,7
Olumsuz	24	20,3
Gerektiğinde bir başkasının çift organlarından birinin nakli ile yaşamayı düşünür müsünüz?	N	%
Evet	99	83,9
Hayır	19	16,1
Beyin ölümü gerçekleştiği doktorlar tarafından belirlenmesine rağmen hasta kurtulup normal yaşama dönebilir mi?	N	%
Evet	60	50,8
Hayır	55	46,6
Eğer bir yakınınızın beyin ölümü gerçekleşmiş ve diğer organları sağlıklı ise bu yakınınızın organlarını bağışlayıp organ bekleyen birçok hastaya yaşama şansı verir miydiniz?	N	%
Evet	96	81,4
Hayır	21	17,8
Sizce karaciğerin bir kısmı organ nakliyle bir başkasına nakledilirse vericinin karaciğeri kendini tamamlar mı?	N	%
Evet	61	51,7
Hayır	9	7,6
Bilmiyorum	48	40,7
Sizce böbrek nakliyle tek böbreğini bağışlamış bir insan hayatını normal bir biçimde sürdürebilir mi?	N	%
Evet	92	78,0
Hayır	11	9,3
Bilmiyorum	15	12,7
Doktorların verdiği beyin ölümü kararları konusunda tereddütleriniz var mı?	N	%
Evet	19	16,1
Bazen	55	46,6
Hayır	44	37,3

Aşağıdaki Tablo 2’de katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile organ bağışı hakkında bilgi tutumlarına yönelik analiz sonuçları sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Organ Bağışı Hakkında Bilgi Tutumları Analiz Sonuçları

	N	%	mean±ss	t ve p değeri
Cinsiyet*				
Kadın	84	71,2	2,43±0,40	t:0,211
Erkek	34	28,8	2,45±0,43	p:0,833
Yaş*				
	N	%		
17-20	50	46,6	2,38±0,48	t:-1,327
21-24	62	53,4	2,48±0,33	p:0,187
Sınıf**				
1.Sınıf	32	27,1	2,32±0,46	
2.Sınıf	26	22,0	2,51±0,45	F:1,706
3.Sınıf	32	27,1	2,52±0,38	p:0,170
4.Sınıf	28	23,7	2,40±0,30	
Gelir**				
Düşük	19	16,1	2,43±0,33	F:0,012
Orta	95	80,5	2,44±0,43	p:0,988
Yüksek	4	3,4	2,41±0,31	
Lise**				
Düz Lise	36	30	2,46±0,36	F:0,479
Mesleki Lise	33	27,5	2,38±0,49	p:0,621
Anadolu-Fen Lisesi	49	40,8	2,46±0,38	
Yaşadığı Yer**				
Köy	24	20,0	2,46±0,50	F:1,294
Kasaba	10	8,3	2,19±0,27	p:0,280
Şehir	66	55,0	2,46±0,41	
Büyükşehir	18	15,0	2,45±0,34	
Yaşadığı Bölge**				
İç Anadolu	19	15,8	2,41±0,36	
Akdeniz	48	40,0	2,49±0,29	F:1,365
Karadeniz	7	5,8	2,18±0,56	p:0,243
Marmara	13	10,8	2,38±0,52	
G. Doğu	15	12,5	2,57±0,47	

Doğu Anadolu	16	13,3	2,32±0,51
--------------	----	------	-----------

*t testi ** tek yönlü varyans analizi

Yukarıda Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların cinsiyetleri ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmış [(t:0,211); (p:0,833)] ve H1 reddedilmiştir. Katılımcıların yaşları ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmış [(t:-1,327); (p:0,187)] ve H2 reddedilmiştir. Katılımcıların sınıf düzeyleri ile organ bağıışı bilgi, tutum ve davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüş [(t:0,211); (p:0,833)] ve H3 reddedilmiştir. Öğrencilerin yaşadığı yer, yaşadığı bölge, gelir durumu ve okudukları lise ile organ bağıışı bilgi, tutum ve düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiş ve H4, H5, H6 ve H7 reddedilmiştir.

Tablo 3. ‘Eğer bağıışlasaydınız hangi organlarınız bağıışlardınız?’ ifadesine verilen yanıtların dağılım istatistikleri

Alt değişkenler	N	%
Tamamını	30	19
Gözlerimi	8	5,1
Böbreklerimi	20	12,7
Kalbimi	18	11,4
Karacięerimi	14	8,9
Pankreasımı	7	4,4
Akcięerimi	12	7,6
Hiçbirini	49	31
Toplam	158	100

Bu soruda öğrenciler birden çok madde işaretleyebildikleri için N= 158’dir.

Yukarıda Tablo 3’te araştırmaya katılan öğrencilere bağıışlamak istedikleri organları sıralamaları istenildiğinde öğrencilerin %31’i organ bağıışına olumlu baksalar da hiçbir organını bağıışlamayı düşünmediği belirlenmiştir. Öğrencilerin %19’u organlarının tamamını bağıışlayacağını belirtirken, %8’i göz, %12,7’si böbrek, %11,4’ü kalp, %8,9’u karaciğer, %4,4’ü pankreas ve %7,6’sı ise akciğerini bağıışlayabileceğini belirtmiştir.

Tablo 4. ‘Organ bağıışı hakkındaki görüşünüz olumsuz ise aşağıdaki nedenlerden hangisi sizi bu karara itiyor?’ ifadesine verilen yanıtların dağılım istatistikleri

Alt değişkenler	N	%
-----------------	---	---

Dini açıdan uygun bulmuyorum	9	40,9
Güvensizlik	4	18,2
Cesaretim yok	7	31,8
Nakile rağmen olumsuz sonuçların oluşu	2	9,1
Toplam	22	100

Yukarıda Tablo 4'e göre organ bağışı konusunda olumsuz fikir veren 22 öğrenciden 9'u (%40,9) dini açıdan, 4'ü (%18,2) güvensizlikten, 7'si (%31,8) cesaretsizlikten, 2'si (%9,1) nakile rağmen olumsuz sonuçların oluşmasından dolayı organ bağışına olumsuz bakmaktadır. 96 öğrenci bu soruya herhangi bir yanıt vermemiştir.

Tablo 5. 'Sizce aşağıda verilen seçeneklerden hangisi organ vericisi olabilir?' ifadesine verilen yanıtların dağılım istatistikleri

Alt değişkenler	N	%
Organ nakli yapılacak olan hastanın birinci derece yakını	25	17,0
Kan grubu uyan herhangi biri	19	12,9
Kan ve doku uyumuna bakılan ve uyumlu olan kadavra ve canlı vericiler	75	51
Ölümü gerçekleşmiş kişiler	28	19
Toplam	147	100

Öğrenciler birden çok madde işaretleyebildikleri için N= 147'dir

Yukarıda Tablo 5'e göre, "Sizce aşağıda verilen seçeneklerden hangisi organ vericisi olabilir?" sorusuna anketi dolduran öğrencilerin %51'i kan ve doku uyumuna bakılan canlı ve kadavra vericileri işaretlerken, %12,9'u kan grubu uyan herhangi biri olarak işaretlemeye bulunmuştur. Organ nakli yapılacak olan hastanın birinci derece yakını seçeneğine %17, ölümü gerçekleşmiş kişiler seçeneğine ise %19'u işaretleme yapmıştır.

Tablo 6. 'Sizce aşağıda verilen vakalardan hangisi organ vericisi olabilir?' ifadesine verilen yanıtların dağılım istatistikleri

Alt değişkenler	N	%
Kafa ve beyin yaralanmasına bağlı beyin ölümü gerçekleşen vakalar	72	58,1
Kanser-verem gibi hastalıklarda hayatını kaybeden kişiler	8	6,5
Boğulma	19	15,3

Ani kalp nedenli ölüm	25	20,2
Toplam	124	100

Öğrenciler birden çok madde işaretleyebildikleri için N= 124'tür

Yukarıda Tablo 6'ya bakıldığında, "Beyin ölümü gerçekleşmiş vakalar" maddesini işaretleyen öğrencilerin sayısı %58,1 iken, "Kanser- verem gibi hastalıkları olan kişilerden" organ alınabileceğini düşünen öğrencilerin sayısı %6,5'tir. Ani kalp nedenli ölüme %20,2 oranına işaretleme yapan öğrencilerin %15,3'ü boğulma vakalarında da organların alınabileceğine dair görüş bildirmişlerdir. Bu bulgulara göre, katılımcı öğrenciler beyin ölümü gerçekleşmiş vakaların organ vericisi olabilme uygunluğunu ilk sırada görmektedirler.

Tablo 7. 'Sizce organ bağıışı için kimlerin onayı gerekir?' ifadesine verilen yanıtların dağılım istatistikleri

Alt değişkenler	N	%
Vericinin sağlığında doktorunun onayı	29	21,8
Vericinin sağlığında birinci derece yakınlarının onayı	41	30,8
Vericinin sağlığında organlarını yasaya uygun bağıışlamış olması durumunda hiç kimsenin onayı gerekmez	63	47,4
Toplam	133	100

Öğrenciler birden çok madde işaretleyebildikleri için N= 133'tür

Yukarıda Tablo 7 incelendiğinde, "Organ bağıışı için kimlerin onayı gerekir?" sorusuna öğrencilerin %47,4'ü sağlığında yasaya uygun organlarını bağıışlamış kişilerin organlarının alımı için hiç kimsenin onayını almaya gerek yoktur yönünde fikir belirtmişlerdir. %30,8'i vericinin sağlığında birinci derece yakınlarının onayı, %21,8'i ise vericinin sağlığında doktorunun onayı olması gerektiği yönünde görüş belirtmişlerdir.

Aşağıdaki Tablo 8'de gruplar arası farklılığı gösteren ki-kare analizinin sonuçları verilmiştir.

"Organ bağıışını nasıl ve nereye yapıldığını biliyor musunuz?" sorusuna büyük oranda hayır cevabı veren katılımcılar ile sınıf düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Katılımcıların bu soruya sınıf düzeyler açısından bakıldığında, 1. Sınıfların %59,4'ü evet, %40,6'sı hayır cevabını vermiştir.2. sınıfların %30,8'i evet, %69,22'si hayır, 3. sınıfların %56,3'ü evet, %43,8'i hayır ve 4. sınıfların %28,6'sı evet cevabını verirken, %71,4'ü hayır cevabını vermiştir.

Katılımcıların Organ bağıışı hakkındaki düşünceleri ile ilgili bulgulara bakıldığında, 17-20 yaş grubu aralığındaki katılımcıların %76,4'ünün organ

bağışı hakkındaki düşüncesi olumlu iken, %23,6'sının olumsuz olduğu belirlenmiştir. 21-24 yaş aralığını kapsayan katılımcıların ise %88,9'unun konu hakkındaki cevabı olumlu iken, %11'i olumsuz cevabını vermiştir. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre katılımcıların yaş grupları ile organ bağışı hakkındaki düşünceleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Katılımcılara "Organ Bağışı hakkındaki düşünceniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların ailelerinin ikamet ettikleri yere göre bu soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında; ailesi köy, kasaba, şehir ve büyükşehirde ikamet eden öğrencilerin büyük çoğunluğu organ bağışı hakkında olumlu düşündükleri (%66,7, %100, %86,4, %83,3) belirlenmiştir. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre katılımcıların ailelerinin yaşadıkları yer ile organ bağışı hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

Katılımcılara "Gerektiğinde bir başkasının çift organları ile yaşar mısınız?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların ailelerinin ikamet ettikleri yere göre bu soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında; ailesi köy, kasaba ve şehirde ikamet eden öğrencilerin büyük çoğunluğu gerektiğinde bir başkasının çift organları ile yaşayabileceğini belirtmiştir (%83,3, %90, %78,8). Bu duruma göre katılımcıların büyük çoğunluğunun bir başkasının çift organları ile yaşama konusunda olumlu bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre katılımcıların ailelerinin yaşadıkları yer ile gerektiğinde bir başkasının çift organı ile yaşayabileceği düşüncesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri kapsamında mezun oldukları liselere göre organ bağışlama durumları incelendiğinde meslek lisesi öğrencilerinin %12,1'i, Anadolu-fen lisesi öğrencilerinin %4,1'i organlarını bağışlarken düz lise öğrencilerinin %100'ü organ bağışında bulunmadığını belirtmiştir. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre öğrencilerin mezun oldukları lise düzeyi ile organ bağışlama durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$).

Katılımcılara "Bir yakınınıza çift organlarınızdan birinin (böbrek, kornea vs.) nakli hakkındaki düşünceniz nedir?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların yaşadığı bölgeye göre bu soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında; Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan öğrencilerin %100'ü bir yakınına çift organlarından birini nakletme hakkında olumlu düşündüğü belirlenmiştir. Bunu sırasıyla; Karadeniz Bölgesinde yaşayan öğrenciler (%85,7), Akdeniz Bölgesinde yaşayan öğrenciler, İç Anadolu Bölgesinde yaşayan öğrenciler, Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan öğrenciler (%68,8) ve Marmara Bölgesinde yaşayan öğrenciler takip etmiştir. Yapılan ki-kare analizi sonucuna bakıldığında,

yaşanılan bölge ile bir yakınına çift organlardan birinin nakli konusundaki düşünce arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 8. Katılımcıların Organ Bağışına Yönelik Sorular İle Demografik Değişkenler Arasında Yapılan Ki-Kare Analizi Sonuçları ve Dağılım İstatistikleri

Organ bağışının nasıl ve nereye yapıldığını biliyor musunuz?					
Sınıf	Evet		Hayır		Test ve p değeri
	N	%	N	%	
1	19	59,4	13	40,6	$\chi^2:9,492$ P:0,023
2	8	30,8	18	69,2	
3	18	56,3	14	43,8	
4	8	28,6	20	71,4	
Total	53	44,9	65	55,1	
Organ bağışı hakkındaki düşünceniz?					
Yaş	Olumlu		Olumsuz		$\chi^2:3,273$ P:0,070
	N	%	N	%	
17-20	42	76,4	13	23,6	
21-24	56	88,9	7	11,1	
Total	98	83,1	20	16,9	
Organ bağışı hakkındaki düşünceniz?					
Yaşadığı Yer	Olumlu		Olumsuz		$\chi^2:6,266$ P:0,085
	N	%	N	%	
Köy	16	66,7	8	33,3	
Kasaba	10	100	0	%0,0	
Şehir	57	86,4	9	%13,6	
B.şehir	15	83,3	3	%16,7	
Total	98	83,1	20	16,9	
Gerektiğinde bir başkasının çift organlarından birinin nakli ile yaşamayı düşünür müsünüz?					
	Evet		Hayır		$\chi^2:5,012$ P:0,168
	N	%	N	%	
Köy	20	83,3	4	16,7	
Kasaba	9	90,0	1	10,0	
Şehir	52	78,8	14	21,2	
B.şehir	18	0	0	0	
Total	99	83,9	19	16,1	
Organlarımızı bağışladınız mı?					

Lise Mezuniyet	Evet		Hayır		χ^2 :5,416 P:0,043
	N	%	N	%	
Düz Lise	0	0	36	100	
Meslek Lise	4	12,1	29	87,9	
Anadolu-Fen	2	4,1	47	95,9	
Total	6	5,1	112	94,9	
Bir yakınınıza çift organlarınızdan birinin (böbrek, kornea vs.) nakli hakkındaki düşünceniz.					
Yaşadığı Bölge	Olumlu		Olumsuz		χ^2 :10,91 6 P:0,050
	N	%	N	%	
İç Anadolu	15	78,9	4	21,1	
Akdeniz	40	83,3	8	16,7	
Karadeniz	6	85,7	1	14,3	
Marmara	7	53,8	6	46,2	
D.Anadolu	11	68,8	5	31,3	
Güneydoğu	15	100,0	0	0,0	
Total	94	79,7	24	20,3	

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çok eski çağlardan günümüze kadar uzanan ve insanlık için önemli bir yer teşkil eden organ bağışı pek çok hastanın şifa bulması yönünden en temel konuların başında gelmektedir. Ülkemiz organ nakilleri konusunda Dünya'da ilk sıralarda yer almasına rağmen nakillerin canlı vericilerden gerçekleştirilmesi nedeniyle bu durum tam bir başarı olarak kabul edilememektedir. Ülkemizde organ bağışının milyon nüfus başına göre 2000-3000 arasında olması hedeflenirken, bu sayı 300-400 civarında kalmaktadır (www.saglik.gov.tr, 2016; Araslan ve diğerleri, 2016). Organ nakli konusunda amaç beyin ölümü bildirimlerinin ve kadavra donör sayısının artırılması ve yüksek aile red oranlarının düşürülmesidir.

Bu çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümü öğrencilerinin Organ Bağışı Bilgi, Tutum ve Davranış Düzeylerini (BTDD) belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada demografik bilgiler ile organ bağışı bilgi, tutum ve davranış düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı

farklılık bulunmamış olup kurulan hipotezler reddedilmiştir. Buna göre bu çalışmada öğrencilerin demografik özellikleri ile organ bağışısı konusunda bilgi, tutum ve davranış düzeyleri arasında benzer davranış gösterdikleri söylenebilir. Çalışmada 118 öğrenciden 6'sının (%5,1) organlarını bağışladığı ve 98 (%83,1) öğrencinin organ bağışısı hakkındaki düşüncesinin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Koçak ve diğerlerinin (2010) çalışmasında ise 171 öğrenciden yalnızca 3'ünün (%1,8) organlarını bağışladığı ve organ bağışısında bulunmak isteyenlerin sayısının 96 olduğunu (%56,1) belirlemiştir. Bu sonuca göre öğrencilerin organ bağışısı hakkında olumlu bir yaklaşım sergilemelerine rağmen bağışta bulunma konusunda fiili bir davranış sergilemedikleri ifade edilebilir. Yapılan çalışmalar doğrultusunda organ bağışısı üzerine eğitimler verilmesi ve organ bağışısı kampanyalarının artırılması gerektiği söylenebilir.

Gerektiğinde bir başkasının çift organlarından biri ile yaşarım sorusuna katılımcıların %83,9'u evet yanıtı verirken, %16,1'i hayır yanıtını vermiştir. Buna rağmen yapılan çalışmaların bulgularından elde edilen veriler incelendiğinde organ bağışısında bulunan birey sayısı oldukça azdır. Bu kapsamda organ bağışısına yönelik empati artırıcı eğitimler verilerek gerekli bilincin oluşturulması önemli olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada katılımcıların %92,4'ü organ bağışlayan bir yakınının olmadığını, % 7,6'sı ise organ bağışısı bekleyen bir yakınının olduğunu ifade ederken, bir yakınına çift organlarından birinin nakli konusunda %83,9'u (N:99) olumlu yanıt vermiştir. Şıpkın ve diğerlerinin (2010) çalışmasında ise yakınlarına organ bağışısı yapmak isteyenlerin oranı %89'dur. Katılımcıların organ bekleyen bir yakını olmamasına rağmen gerektiğinde nakil yapabilecekleri konusundaki görüşlerinin olumlu olduğu söylenebilir.

Çalışmada öğrencilerin %55,1'i organ bağışısının nasıl ve nereye yapıldığını bilmediği belirlenmiştir. Yazıcı vd., (2015) çalışmasında ise organ bağışısında bulunmak istediğinde ne yapması gerektiğini bilmeyenlerin oranı %30,1 olup öğrencilerin %77'si öğrenimleri esnasında organ nakli ve bağışısı ile ilgili verilen bilgileri yeterli bulmamaktadır. Benzer olarak Kavurmacı vd., (2014) çalışmasında da öğrencilerin organ bağışısı hakkında bilgi alma durumları incelendiğinde sadece %42,5'inin organ nakli ve bağışısı hakkında bilgi aldığı ve öğrencilerin genel olarak organ nakli ve bağışısı hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Bu araştırma sonuçları organ bağışısı konusunda öğrencilere öğrenimleri sırasında kapsamlı bilgi verilmesi ve konuya ilişkin farkındalığın artırılması gerektiğini göstermektedir.

Araştırmada öğrencilerin doktorların verdikleri beyin ölümü kararları hakkında % 46,6'sının bazen tereddüt yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda öğrencilere beyin ölümü hakkında verilen kararlara yönelik bilgilendirmeler

yapılması gerektiği ve konu ile ilgili doktorların ne kadar önemli bir sorumluluk taşıdıklarının izah edilmesi önerilebilir.

Çalışmada öğrencilerin %40,9'u dini açıdan, %18,2'sinin güvensizlik, %31,8'icesaretsizlik ve %9,1'inakile rağmen olumsuz sonuçların oluşundan organ bağışına olumsuz bakmaktadır. Kavurmacı vd.,(2014) çalışmasında, öğrencilerin organ bağışında bulunmama nedenleri araştırıldığında; %47,4'ünün vücut bütünlüğü bozulduğu ve %2,5'inin dini inançlarına ters düştüğü için organ bağışında bulunmayı düşünmediği tespit edilmiştir. Şıpkın vd., (2010) çalışmasında ise bağış yapmak istemeyenlerin %23,2'si sağlık personeline güvenmemektedir. %70,7'si dini inanışların yeterli organ bağışını engellediğini ifade etmiştir. Basındaki olumsuz haberler ve yeterli bilincin oluşmaması toplumun organ bağışına karşı güvensizlik duymasına neden olabilmektedir. Bu kapsamda kamuoyunda organ bağışı kampanyaları yapılmalı ve bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlar çalışan ve paydaşlarına bu konuda bilgilendirici çalışmalar yapmalıdırlar.

Araştırma sonuçları dikkate alınarak aşağıdaki önerilere yer verilebilir:

Yapılan araştırmalar çerçevesinde bakıldığında geçmişten bu yana organ veya doku nakline ihtiyaç duyan hastaların var olduğu hatta bu ihtiyacın giderek artacağını söylemek mümkündür. Yapılan araştırma ve analiz sonuçlarına bakıldığında, bireylerin organ bağışı hakkındaki düşünceleri olumlu iken bağışta bulunma sayıları oldukça azdır. Öğrencilerin eğitim programlarının içerisine organ bağışı ve nakli ile ilgili ders konulmasıyla öğrenciler ve toplum bu konuda bilinçlendirilmeli, mezuniyet öncesi ve sonrası eğitimlerle bu konuda farkındalıklar oluşturulmalıdır. Bu konudaki bütün rollerin öğrencilik sürecinden itibaren benimsetilmesi ve bu durumun organ bağışı ve nakli sonuçlarını pozitif yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Görsel ve yazılı medya organ bağışı konusunda düzenli ve etkili yayınlar yapılmalıdır. Organ bağışının yasal, dini ve etik yönü öğrencilere geniş bir şekilde açıklanarak bu konuda oluşmuş ön yargılar giderilmelidir.

Organ bağışını artırmaya yönelik uygulamalardan biri olan teşvik çabaları ile bireylerin manevi değerlerine hitap edecek çalışmalar yapılabilir. Örneğin bağış yapan bireyler bakanlık tarafından bir belge ile ödüllendirilerek onların gururunu okşayıcı teşvikler yapılabilir veya daha önce bağış yapmış bireylerin organ nakline ihtiyaç duyması halinde kendisine ve ailesine konuyla ilgili öncelikler ve ayrıcalıklar sağlanabilir.

Tanınmış kişilerin organ bağışlaması ve organ bağışında bulunmuş olan kişilerin veya ailelerinin kamuoyuna gösterilmesinin çok fazla olmasa bile bireyleri etkileyebileceği söylenebilir. Örneğin; üst düzey yöneticilerinin organ bağışında bulunması ve bunun medyaya yansımaları önemli bir model

oluşturabilecektir. Yine aynı şekilde konuya yönelik reklamlar arttırılarak kamu spotları oluşturulabilir, broşürler dağıtılabilir. Konuyla ilgili bilgilendirme çalışmalarının gerek yasal gerekse dini boyutları ele alındıktan sonra kapsamlı bir şekilde yürütülerek her kesimin bilinçlenmesini sağlanmalıdır. Bilgilendirme çalışmaları Türkiye'nin her yerinde aynı olmamalı ve kişilerin sosyal statülerine göre ya da buldukları bölgeye göre bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Organ bağıışı ve nakli konusunda birey ve toplumun bilgi, tutum ve davranışlarını geliştirmeye yönelik olarak farklı kişi ve gruplar üzerinde karşılaştırmalı araştırmalar yapılması konunun daha geniş ölçekte farkındalığını arttıracığı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Halil İbrahim (2007), "**Organ Bağıışının Dinimizdeki Yeri**", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 27, Erzurum, ss.17-30.
- Arslan, Aynur, Seval Ağaçdiken Alkan, Özdelikara, Afitap ve Boğa, Nuran Mumcu (2016), "**Samsun Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Beyin Ölümü ve Organ Bağıışına Yönelik Bilgi ve Tutumlarına Eğitimin Etkisi**", Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı. 2, ss. 1-17
- Bozoklar, Cemal Ata (2011), **Donör Tespiti, Organ Nakli Koordinasyon El Kitabı**, Nisan, ss.38-40, Antalya.
- Cillimoğlu, Ayhan Öznur, (2015), "**Adnan Menderes Üniversitesi Hastanesi Personelinin Organ-Doku Bağıışı ve Nakli Hakkındaki Bilgi ve Düşünceleri**", Adnan Menderes Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anesteziyoloji ve Reanimasyon Anabilim Dalı YL, ss.2-8, Aydın.
- Cohen, Elizabeth and Hoffner, Cynthia (2012), "**Gifts of Giving: the Role of Empathy and Perceived Benefits to Others and Self in Young Adults' Decisions to Become Organ Donors**", Journal of Health Psychology, 18(1), pp.128-138, doi. 10.1177/1359105311433910.
- Demircioğlu, Narin (2011), "**Dini Farklılıkların Organ Bağıışına Etkisi**", Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik YL, ss.3-6, İstanbul.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu 396 Sayılı Karar 1980, www.diyanet.gov.tr, Erişim Tarihi: 25.11.2018.
- Doğan, Pınar (2009), "**Afyon Kocatepe Üniversitesi Öğrencilerinin Organ Bağıışı Konusundaki Bilgi Tutum Ve Davranışları**", İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

- Dontlu, Ayşe Çitim (2004), “**Organ Bağıışı Ve Naklinde Etik, Dinsel Ve Yasal Yaklaşımlar**”, Diyaliz Transplantasyon ve Yanık, 15(2): 69-76.
- Düzenli, Yaşar (2005), “**İslami Kaynaklar Açısından Organ Nakli**”, Türkiye Klinikleri Tıp Etiği- Hukuku Tarihi, 13(2): 125-130.
- Gökçen, Ahmet ve Balcı, Murat (2013), “**Organ Ve Doku Ticareti Suçları (Tek. M. 91-93)**”, Marmara Üniversitesi E Dergi, 111, ss.149.
- Gülay, H. (1996), “**Böbrek Nakline Hazırlık**”, Aktüel Tıp Dergisi, 1(1), ss. 42-44, İstanbul.
- “**İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi**”, Hasta Hakları ve Salıklı Yaşam Derneği, <http://www.haksay.org>, Erişim tarihi; 24.11.2018
- Gürkan, Gülşah (2018), “**Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Organ Nakli Ve Bağıışı Konularındaki Argümantasyon Becerileri, Epistemolojik İnançları, Konu Alan Bilgileri Ve Tutumlarının İncelenmesi**”, Fen Bilgisi Öğretmenliği Bilim Dalı, Doktora Tezi, Malatya.
- Kaç, Gülin; Amado, Sonia; Kıkıcı, İpek; Cilasin, Sibel; Dağ, Elif; Leylek, İncifer ve Şahin, Özen (2009), “**Organ Bağıışına Yönelik Tutumların Planlı Davranış Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi**”, Türk Psikoloji Dergisi, Aralık 2009, 24 (64), ss. 78-91.
- Kara, Selami; Salman, Zeliha ve Öngel, Kurtuluş (2012), “**Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Personelinin Organ Bağıışına Bakışı**” Süleyman Demirel Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı YL, Isparta.
- Kavurmacı, Mehtap; Karabulut, Neziha ve Koç, Ayşegül (2013), “**Üniversite Öğrencilerinin Organ Bağıışı Hakkındaki Bilgi ve Görüşleri**”, Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi, 11 (2): ss.15-21, Ankara.
- Koçak, Aytaç; Aktaş, Ekin Özgür; Şenol, Ender; Kaya, Ahsen ve Bilgin, Umut Erdar., (2010), “**Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Organ Nakli Ve Bağıışı Hakkındaki Bilgi Düzeyi**”, Ege Tıp Dergisi, 49(3), s. 153-160.
- Organ Nakli Koordinatörleri Derneği, <http://www.onkod.org>.
- Parlak, Şafak (2009), “**Organ Bağıışı Ve Organ Naklinde Ortaya Çıkan Sorunlar**”, TBB Dergisi, 89: ss.189, Ankara.

- Reville, Patrick, Zhao, C., Perez, T., Nowacki, Amy Sue., Phillips, D., Bowen, Gordon, Starling, N., Pflaum, B., Strickland, R., Fung, John and Askar, Medhat., (2013), **“A Student Leadership Model For Promoting Educational Programs In Organ Donation And Transplantation”**, Transplantation Proceedings, 45(4), pp.87-94.
- Ríos, A., Febrero, B., López-Navas, A., Martínez-Alarcón, L., Sánchez, J., Guzmán, D., Ramis, G., Ramírez, P. and Parrilla P. (2011), **“Secondary School Teachers' Assessment Of The Introduction Of An Educational Program About Organ Donation And Transplantation. Transplant Processing”**, 43(1), pp.58-60.
- Ryckman, R. M., Borne, B., Thornton, B. ve Gold, J. A. (2005). **“Value priorities and organ donation in young adults”** Journal of Applied Social Psychology, 35(11), ss. 2421-2435.
- Sağlık Bakanlığı Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında 2238 Sayılı Kanun, 29.05.1979, (<http://www.saglik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 21.11.18.
- Şıpkın, Sevinç; Şen, Berna; Akan, Sermin ve Malak, Arzu Tuna (2010), **“Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesi Ve Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Elemanlarının Organ Bağışına Bakış Açılarının İncelenmesi”**, ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 11(1): ss.19-25.
- Tabachnick, Barbara G. ve Fidell, Linda. S. (2013), **“Using Multivariate Statistics (sixth ed.)”**, Pearson, Boston.
- Tarhan, Merve; Dalar, Levent; Yıldırımoğlu, Hüseyin; Sayar, Adnan ve Altın, Sedat (2013), **“Hasta Yakınlarının Organ Bağışı ve Nakli ile İlgili Tutumları ve Sosyal Profilleri Arasındaki İlişki”**, Yedikule Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Göğüs Cerrahisi Kliniği, Bakırköy Tıp Dergisi, 9: ss.152-158, İstanbul.
- Tay, Murat (2016), **“Türkiye'de Doku ve Organ Naklinin Önemi”**, Sağlık Akademisyenleri Dergisi, Cilt.3, Sayı.3, ss. 106-110.
- Tepehan, Selma (2012), **“Beyin Ölümü Ve Organ Naklinin Sağlık Personeli Ve Hukuki Mevzuat Açısından İncelenmesi”**, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, ss.32-41, İstanbul.
- Tokalak, İsmail (2004), **“Organ Nakli ve Koordinatörünün Görev ve Tanımı ve Transplantasyon Sürecindeki Yeri”**, Diyaliz Transplantasyon ve Yanık, 15(1): ss. 1-6, Ankara.

Tomur, Aylin (2015). **Türkiye’de Organ Naklinin Karşılaştığı Tıbbi ve Hukuki Sorunların Belirlenmesi ile Organ Nakli Kalitesinin Geliştirilmesi ve Bir Araştırma**. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uzuntarla, Yasin, (2016), **“Genç Yaş Grubunun Organ Bağıışına Yönelik Düşünce ve Bilgi Düzeylerinin Verilen Eğitime Göre Karşılaştırılması”**, Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Sağlık Hizmetleri Yönetimi Bilim Dalı, ss.12-14, Ankara.

Yazıcı, Sercan Özbek, Kavak, Hacer Orun, Kaya, Esin, Tekin, Ayşe ve Kalaycı, Işıl (2015), **“Hemşirelik Öğrencilerinin Organ Nakli ve Bağıışı Konusunda Bilgi ve Düşüncelerinin Belirlenmesi”**, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 3(2): ss.66-76, Isparta.

Yeter, Elif ve Demirtaş, Savaş (2018), "Organ Nakilleri ve Organ Bağıışının Önemi", <http://kisi.deu.edu.tr/bulent.cavas/ders/bok3.pdf> (Erişim Tarihi:23.12.2018).

<http://www.hayatbagis.org>, (27.11.2018).

<http://www.onkod.org.tr/>, (27.11.2018).

<http://www.eokul-meb.com>, (28.11.2018).

<http://haydarpasanumune.gov.tr>, (27.11.2018).

<http://www.saglik.gov.tr>, (29.11.2018).

<http://gencdiyaliz.blogcu.com>, (30.11.2018).

<http://www.haberturk.com>, (14.01.2019).

<http://organkds.saglik.gov.tr>, (14.01.2019).

Tarihi:14.01.2019).